

training practical skills and the development of personal qualities of students. The technique of GROW, experience analysis and exercise, monitoring and evaluation of students training and development success.

Key words: culture of interpersonal relations, praxeology, praxeological approach, model D. Kolb, GROW technique, experience exercise, monitoring, evaluation.

ОЛЕНА ШЕВЧУК, СЕРГІЙ ШЕВЧУК
Николаев

ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ У БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ КОМПЕТЕНЦИЙ КУЛЬТУРЫ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье теоретически обоснован праксеологический подход к формированию компетенций культуры межличностных отношений в процессе преподавания учебной дисциплины «Культура межличностных отношений» для студентов специальности «Психология». Обоснована система праксеологических понятий, характеризующих различные аспекты процесса формирования компетенций культуры межличностных отношений. Содержание обучения студентов раскрывается через ценности, принципы и технологии установления межличностных отношений в различных жизненных и деловых ситуациях. Раскрыты технологии обучения практическим умениям, навыкам и развития личностных качеств студентов. Описана техника GROW, анализ опыта, экспериментальные упражнения, мониторинг и оценка успешности обучения и развития студентов.

Ключевые слова: культура межличностных отношений, праксеология, праксеологический подход, модель Д. Колба, техника GROW, экспериментальные упражнения, мониторинг, оценка.

Стаття надійшла до редколегії 23.03.2016

УДК 373.033

ОЛЕКСІЙ ШЕВЯКОВ, ЯНІНА СЛАВСЬКА
м. Дніпропетровськ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено умови, котрі сприяли розвитку еколого-естетичного виховання на початку XXI століття. Здійснено психолого-педагогічний аналіз тенденцій шкільного еколого-естетичного виховання в контексті ідей сталого розвитку. Визначено основні етапи його розвитку; здійснено науково-теоретичне обґрунтування сучасної парадигми еколого-естетичного виховання. Виявлено загальні тенденції у визначенні теоретико-методологічних засад еколого-естетичної освіти. Визначено основні підходи до диференціації еколого-естетичної освіти. Узагальнено досвід відображення еколого-естетичного компоненту в змісті виховної роботи в загальноосвітніх школах. Показано шляхи удосконалення та підвищення якості еколого-естетичної підготовки школярів.

Ключові слова: еколого-естетичне виховання, еколого-естетична освіта, еколого-естетична свідомість, учнівська молодь, сталий розвиток.

Формування еколого-естетичної культури у широких верств населення є загальнови-знаною домінантою в сучасному русі різних країн. У зв'язку з цим особливого значення набувають еколого-естетичні імперативи, покликані здійснювати облагороджуючий вплив на людину, виховувати її в дусі гуманістичних ідеалів і цінностей, прищеплювати почуття відповідальності за природу та її кра-

су. Центральне місце при цьому відводиться сім'ї та школі, де отримує підготовку до життя переважна більшість дітей та молоді. Саме тут створені більш сприятливі умови для здійснення тривалого психолого-педагогічного впливу на молоде покоління в дусі сучасної еколого-естетичної парадигми.

Об'єкт дослідження становить процес еколого-естетичного виховання.

Предметом дослідження є загальні тенденції розвитку еколого-естетичного виховання та їх актуалізація у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

У зарубіжній та вітчизняній літературі досить поширеним є термін «освіта в галузі навколишнього середовища», що включає еколого-естетичне виховання. Її змістом є свідомий і планомірний неперервний процес оволодіння людиною знань про природне середовище протягом всього життя, метою якого є усвідомлення основних характеристик середовища життя, ставлення до природи, на основі чого людина прагне до збереження й покращення її з метою забезпечення існування людського роду нині і в майбутньому [1, 328].

За результатами аналізу наукових праць з проблем еколого-естетичного виховання [1; 2; 3; 4], можна зробити висновок про те, що не існує прямої залежності між обсягом еколого-естетичних знань та формуванням відповідних рис особистості.

Однією з головних причин низької ефективності традиційної системи еколого-естетичного виховання, на наш погляд, є суперечність, що виникає між неусвідомлюваним, негативним, байдужим ставленням до світу природи, низьким рівнем естетичної вихованості та необхідністю бачення сучасних взаємовідносин між природою та людиною. Виникає завдання сформувати вміння оцінювати і прогнозувати наслідки втручання людини в навколишнє природне середовище, здійснювати заходи щодо оздоровлення природи та самої людини. Розв'язання цієї суперечності можна здійснити різними шляхами.

Основна мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати стан і визначити загальні тенденції розвитку еколого-естетичного виховання та узагальнити практичний досвід підготовки молоді, який слугуватиме вдосконаленню даної галузі психологічної та педагогічної теорії і практики в Україні.

У деяких університетах введено самостійну дисципліну – соціальну екологію, що ґрунтується на системному підході до соціальних проблем. Її основні методологічні посилення виходять з того, що концепція тотальної влади над природою є хибною. Шкода, яку людство наносить природі антропогенною

діяльністю, є одночасно ударом по самій людині. Звідси актуалізується питання про рівень культури – один з найважливіших показників ступеня духовності й моральності як особистості, так суспільства в цілому.

Разом з тим, педагогічна теорія й практика показали, що еколого-естетичне виховання має три основних напрями:

- засвоєння та розвиток природничо-наукових і технічних знань про взаємодію суспільства й природи;
- розвиток свідомості, формування ціннісного ставлення до світу людей і природи;
- розвиток потреби у спілкуванні з природою, бажання і вміння зберігати та примножувати її багатства.

Вивчення проблем еколого-естетичного виховання актуалізується з початку XXI століття. Серед прогресивних тенденцій відзначено наступні:

- визначення принципу міждисциплінарності й комплексного розкриття проблем;
- взаємозв'язок теоретичних знань з практичною діяльністю;
- концентрація еколого-естетичного змісту не тільки у фундаментальних, а й у спеціальних узагальнюючих темах та інтегрованих курсах, що розкривають взаємодію суспільства і природи;
- поєднання аудиторних занять з безпосередніми контактами у формі екскурсій, трудових практикумів, польових таборів;
- використання проблемних методів навчання у вигляді ролевих ігор, екологічних клубів, поєднання різноманітних форм позакласної роботи.

У психолого-педагогічних дослідженнях, що проводилися на початку XXI століття було визначено мету, завдання та зміст навчально-виховної роботи з охорони навколишнього природного середовища та відповідно до них розроблено концепцію еколого-естетичного виховання.

Вихідними положеннями еколого-естетичного виховання було визнано:

- актуалізацію естетичних стосунків у системі соціальних стосунків і зростання ролі відповідального ставлення індивіда до природи, зумовленого опорою на моральні й правові принципи;
- відповідальність за збереження природи як мету й результат еколого-естетичного виховання, визначеного на початку

XXI століття як новий напрям педагогіки в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, вищих навчальних закладах та інших навчально-виховних установах;

- надання еколого-естетичному вихованню статусу загальнодержавної політики;
- створення й розвиток системи еколого-естетичного виховання у зв'язку з необхідністю зміни застарілих понять і уявлень про невичерпність природних багатств та необмежені можливості біосфери до самовідновлення й самоочищення, подолання споживчого підходу, пов'язаного із зневагою до суспільних потреб і майбутнього стану природи;
- визначення підсистем еколого-естетичного виховання в загальноосвітній школі: еколого-естетичне виховання в процесі вивчення окремих предметів, на міждисциплінарному рівні, в процесі поглибленого й диференційованого навчання, в позаурочній і позакласній роботі; принципи еколого-естетичного виховання.

Серед завдань еколого-естетичного виховання виділено:

- засвоєння провідних ідей, еколого-естетичних понять, на базі яких досягається оптимальний вплив людини на природу відповідно до її законів;
- розуміння різнобічної цінності природи як єдиного джерела розвитку виробництва та культури;
- оволодіння прикладними знаннями, вміннями та практичними навичками раціонального природокористування, розвиток спроможності оцінювати стан навколишнього середовища, приймати правильні рішення і не припускати негативного впливу на природу в суспільно-трудовій діяльності;
- свідоме дотримання норм, що виключають нанесення шкоди природі, забруднення і руйнацію природного середовища;
- розвиток духовної потреби людини спілкуватися з природою, усвідомлення впливу, що облагороджує її бажання пізнати закономірності природи;
- активізація діяльності з метою поліпшення природного і культивованого середовища, нетерпимого ставлення до дій людини, що приносять шкоду природі, пропаганда природоохоронних заходів.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку людства переважна більшість завдань еколого-естетичного виховання, визначених видатними науковцями, ще достатньо не вирішена. В контексті нашого дослідження, окреслені завдання повинні бути акцентовані на розвиток позитивної мотивації до навчання, шляхом включення до пізнавальної та практичної природоохоронної діяльності школярів.

Загальним завданням еколого-естетичного виховання вчені вважають формування екоцентричної свідомості особистості. Воно конкретизується на рівні трьох основних завдань:

1. Формування адекватних уявлень.
2. Формування ставлення до природи.
3. Формування системи умінь і навичок (технологій) взаємодії з природою.

Ми вважаємо, що після вирішення загальних завдань слід перейти до наступного етапу: формування переконань у необхідності природоохоронної діяльності, оскільки вони ґрунтуються на міцних знаннях, що тісно переплітаються з волею, становлять зміст мотивів діяльності, справляють істотний вплив на напрям мислення й дій, внутрішньо зумовлюють лінію поведінки, формують настанови школярів.

Аналіз сучасного стану еколого-естетичного виховання свідчить про високий рівень наукової обґрунтованості проблеми і, разом з тим, про необхідність створення системи еколого-естетичного виховання, основними напрямками якої є:

- естетизація змісту навчальних предметів, актуалізація в них проблеми збереження середовища, в якому ми живемо і без якого наше існування є неможливим;
- комплексне висвітлення проблем у науково-популярних виданнях, періодичній пресі, телебаченні, що буде сприяти формуванню дбайливого ставлення до природи та усвідомленню її цінності;
- формування цілісної уяви про взаємодію суспільства й природи, як основи світогляду особистості.

Слід зазначити, що увага до еколого-естетичного виховання посилювалася тим швидше, чим скоріше відбувалося усвідомлення незворотності змін у навколишньому

середовищі, руйнування традиційних поглядів на вичерпність природних ресурсів, необхідність формування свідомого ставлення згідно з вимогами моралі.

Сучасна екологічна ситуація змушує поновому оцінювати вплив господарської діяльності людини на природне середовище і вимагає перегляду багатьох чинників світоглядного, методологічного й соціального плану на комплекс «природа-суспільство».

На сучасному етапі розвитку суспільства естетичне виховання має ґрунтуватися на єдності теоретичного й виробничого навчання, навчальної та позанавчальної діяльності школярів. Особливо важливим є таке поєднання в системі середньої освіти.

Важливою подією на початку XXI століття було створення нового підходу до еколого-естетичного виховання, згідно з яким воно почало розглядатися не як частина загальної освіти, а нова мета сучасного освітнього процесу, єдино можливий засіб збереження й розвитку людини та продовження людської цивілізації.

З такою думкою ми погоджуємося, але вважаємо, що, оптимальних результатів у здійсненні еколого-естетичного виховання можливо домогтися за умов комплексного підходу до його реалізації, який передбачає врахування конкретних психолого-педагогічних умов для розвитку певних якостей особистості та науково-методичного забезпечення для їх створення.

Узагальнюючи вищезначене, можливо охарактеризувати основні методологічні підходи:

- підхід, при якому педагог виступає реалізатором, а за певних умов – ініціатором цілей еколого-естетичного виховання. При цьому він виконує роль організатора самостійної пізнавальної, творчої діяльності студентів.
- комплексний підхід, що передбачає чітке й всебічне змістове, психолого-педагогічне, методичне, дидактичне забезпечення процесу еколого-естетичного виховання; щодо створення теоретичної моделі та методики формування еколого-естетичної вихованості. Для пошуків нових ефективних шляхів удосконалення еколого-естетичного виховання нами було здійснено аналіз

існуючого досвіду еколого-естетичного виховання за кордоном.

Учені Великої Британії та США визначили, що головними напрямками освітньої політики розвинутих країн світу є демократизація і гуманізація освіти; поєднання ролі держави та громадської й приватної ініціативи; свобода вибору вчителями методів і засобів навчання; увага до матеріального забезпечення реалізації освіти, залучення до освітніх потреб сучасних досягнень науки і техніки (комп'ютерної техніки, відеозапису, телебачення тощо); зацікавленість економічної сфери (концернів, фірм, трестів) у вдосконаленні освіти (створенні освітніх фондів і програм Форда, Карнегі, Сороса та ін.); координація діяльності освітніх закладів з релігійними, культурно-мистецькими та іншими громадськими об'єднаннями; дотримання всіма ланками освітньої системи встановлених у державі норм законодавства, а також історичних національних традицій.

Дослідниками зарубіжного досвіду виявлено тенденції, характерні для еколого-естетичної освіти та виховання у зарубіжних країнах: недостатнє усвідомлення людиною її взаємозв'язку з природою є основною причиною погіршення існуючого критичного стану природного середовища; зміщення акцентів естетичної освіти і виховання у площину практичної реалізації.

Провідні вчені відзначають, що підвищення еколого-естетичної грамотності населення у більшості держав здійснюється в системі формальної (школи, коледжі, університети, курси підвищення кваліфікації) та неформальної освіти (установи, що забезпечують підготовку на громадських засадах: громадські рухи, клуби, фонди, музеї, засоби масової інформації та ін.). Як особливу категорію виділено спеціальні форми освіти для працівників охоронних територій (курси персоналу, освітні центри). Природоохоронну та позашкільну діяльність учнів забезпечують табори, шкільні клуби, центри вивчення навколишнього середовища, молодіжні секції наукових товариств, окремі групи ентузіастів, громадські, релігійні, політичні, молодіжні об'єднання і групування, організуючі свою діяльність відповідно до сучасної концепції сталого розвитку.

Таким чином, моливо зробити такі висновки:

1. Теоретичні засади еколого-естетичного виховання за більшістю ознак є спільними для багатьох країн, але рівень його організації та практичного впровадження визначається соціально-економічними умовами конкретної держави.

2. Еколого-естетичне виховання визначено як особистісно орієнтований процес формування еколого-естетичної вихованості особистості, яка усвідомлює цілі та функції природоохоронної діяльності.

3. Доведено, що поняття «еколого-естетичне виховання» та «естетична вихованість» є взаємопов'язаними, і дозволяють виявити наступні показники еколого-естетичної вихованості:

- здатність усвідомлювати духовну та матеріальну цінність природи для усього суспільства взагалі й окремої особистості зокрема;
- рівень засвоєння ключових понять, законів, принципів, наукових фактів, що дозволяють визначити оптимальний вплив на навколишнє середовище в процесі діяльності та в повсякденному житті;

- уміння передбачати можливі наслідки своїх дій і упереджувати негативні впливи на навколишнє середовище в усіх видах діяльності;
- потребу в активній практичній діяльності щодо покращення стану довкілля;
- прагнення до професійного самовдосконалення та самопізнання.

У подальших дослідженнях можлива розробка питань забезпечення неперервності еколого-естетичної освіти.

Список використаних джерел

1. Славська Я. А. Еколого-естетичне виховання учнівської молоді у Великобританії / Я. А. Славська // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць / за ред. В. К. Буряка. — Вип. 20. — Кривий Ріг, 2008. — С. 327—331.
2. Славська Я. А. Психолого-педагогічні витоки розвитку фізичного виховання та спорту серед молоді Великої Британії у другій половині ХХ — на початку ХХІ століть / Я. А. Славська, О. В. Шевяков // Теорія і практика фізичного виховання / за ред. О. Г. Кучерявого, С. І. Бєлих. — № 1. — Донецьк, 2012. — С. 112—118.
3. Славська Я. А. Естетика поведінки: теорія, методологія, практика / В. В. Сізов, Я. А. Славська. — Дніпропетровськ, 2013. — 235 с.
4. Славська Я. А. Еколого-естетичне виховання у загальноосвітніх школах Донбасу (кінець ХХ — початок ХХІ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Славська Яніна Анатоліївна. — К., 2015. — 265 с.

OLEKII SHEVYAKOV, YANINA SLAVSKAYA
Dnipropetrovsk

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TERMS OF ECOLOGICAL AND AESTHETIC UPBRINGING AT SCHOOLS (IN BEGINNING OF XXI CENTURIES)

There were determined conditions that initiated development of ecological and aesthetic education in the beginning of XXI century in context of sustainable development. There was made historical-educational analysis of tendencies in school ecological and aesthetic education, major stages of its development were determined. There was made scientific-theoretical argumentation of modern paradigm of ecological and aesthetic education. Based on systematic analysis there were revealed common tendencies in determination of theoretical-methodological bases of ecological and aesthetic education. There were determined major approaches towards differentiation of ecological and aesthetic education by functional characteristics in accordance with periods of nature defensive movement. There was summarized experience of ecological and aesthetic component reflection within the school educational work. The ways of improvement and increasing the quality of ecological and aesthetic training of students were demonstrated.

Key words: ecological and aesthetic upbringing, ecological and aesthetic education, ecological and aesthetic consciousness, students, sustainable development.

АЛЕКСЕЙ ШЕВЯКОВ, ЯНИНА СЛАВСКАЯ
Г. ДНЕПРОПЕТРОВСК

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭКОЛОГО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ В НАЧАЛЕ ХХІ ВЕКА

В статье выявлены условия, которые способствовали развитию эколого-эстетического воспитания в начале ХХІ века в контексте идей устойчивого развития. Осуществлен психолого-педагогический анализ тенденций эколого-эстетического воспитания. Определены основные этапы его развития. Осуществлено научно-теоретическое обоснование современной парадигмы эколого-эстетического воспитания. На основе системного анализа выявлены общие тенденции в

определении теоретико-методологических основ эколого-эстетического образования и воспитания. Определены основные подходы к дифференциации эколого-эстетического образования по функциональным признакам. Обобщен опыт отображения эколого-эстетического компонента в содержании воспитательной работы. Показаны пути совершенствования и повышения качества эколого-эстетической подготовки учащейся молодежи.

Ключевые слова: эколого-эстетическое воспитание, эколого-эстетическое образование, эколого-эстетическое сознание, учащаяся молодежь, устойчивое развитие.

Стаття надійшла до редколегії 05.01.2016

УДК 159.955.1

ВІКТОРІЯ ЩЕРБАТА

м. Чернігів

sviktor1983@mail.ru

МОТИВИ ЗВЕРТАННЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ЗАБОБОНІВ

Стаття присвячена аналізу проблеми забобонів, що поширюється в сучасному суспільстві в умовах нестабільності. Розкриваються деякі підходи до трактування цього поняття, їх основні положення. Подано основні форми існування забобонів та аналізується їх структура як різновиду соціальної установки. Представлено коротку характеристику міфологічного мислення як основного джерела забобонів. Подано теоретичний аналіз основних мотивів звернення людей до забобонів.

Ключові слова: забобони, структура забобонів, міфологічне мислення, установка.

У багатьох соціальних групах сучасного суспільства втрачаються наукові основи світогляду, широко поширеною залишається віра у різноманітні міфи, забобони. Такі явища сприяють зниженню здатності людини брати на себе відповідальність, розраховувати на логіку, перекладати відповідальність на дію магічних сил. Кожна людина хоч раз у житті зверталась до забобонів. Навіть вчені не завжди повністю раціональні. Вони теж іноді керуються забобонами у своїй поведінці, володіючи при цьому науковими знаннями. Як свідчать проведені дослідження, забобони використовуються людьми незалежно від їх віку, соціального статусу, освітнього рівня. Однак неправильне ставлення до забобонів призводить до психологічної залежності від них, істотно змінює сприйняття реальності.

Будучи поширеними в культурі всіх суспільств та здійснюючи суттєвий вплив на повсякденне життя людини, забобони рідко виступають у якості предмета наукового дослідження. Недостатньо вивченими залишаються механізми виникнення, підтримання та поширення забобонів, мотиви, якими керується людина, звертаючись до них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою роботи є підходи до вивчення буденної свідомості (О. І. Донцов, Т. П. Ємельянова, Л. В. Кіржанова, К. Леві-Строс, С. Московічі, Г. Г. Почепцов, А. В. Юрєвич), таких її форм, як стереотипи (В. С. Агєєв, Г. М. Андрєєва, Е. Аронсон, А. І. Донцов, І. С. Кон, Д. Майерс, С. Московічі, Т. Г. Стефаненко та ін), забобони (А. Леман, Л. М. Коптюк, В. А. Мезенцев, Д. В. Ольшанський, Ю. В. Саєнко, В. Hood, J. Russell, A. Vyse, R. Wiseman та ін.). Дослідження ґрунтуються на положеннях про специфіку архаїчного мислення (Л. Леві-Брюль) Як свідчить аналіз досліджень проблеми забобонів, вони відображаються у субкультурі суспільства та проявляються в обрядах, прикметах, магії, астрології, у вигляді язичництва, деструктивних псевдо-духовних вчень тощо (В. І. Даль, І. О. Ільїн, А. А. Скородумов).

Мета даної статті – теоретичний аналіз мотивів звертання людей до забобонів.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж звернутись до аналізу мотивів використання людьми забобонів, визначимо основну їх суть та механізм утворення. Слово «забобон»